

E Haku i Mo'olelo

'Ōwehe Laulā:

Ma kēia ha'awina, e a'o ana nā haumāna ka wae 'ano 'ana a e haku i kā lākou mo'olelo pono'ī.

Nā Pahuhopu:

E a'o ana ka haumana:

- e laulima pū ma ka hui e haku i ka mo'olelo papa;
- e hō'ike ka mākau haku hopuna 'ōlelo me ka paukū ma ka hahai 'ana aku i nā lula haku mo'olelo;
- e haku mo'olelo ma ke ku'una kahiko; a me
- e wae 'ano i nā mo'olelo kahiko ma nā kumuhana nui.

Kahaki'i 'ia e Herb K. Kane

Nā Pono Ha'awina:

- Ka pepa pelaha a i 'ole ka papa ke'oke'o
- Nā Pepa 'Ike Haumana: "Nā Mo'olelo"
- Ka Pepa Ha'awina Haumana: "E Kākau Mo'olelo Wikiwiki"
- Ka Pepa Ha'awina Haumana: "E Haku Mo'olelo"

Ke Ka'ina Hana Ha'awina:

1. E kāka'ahi aku i ka Pepa 'Ike Haumana: "Nā Mo'olelo" i nā haumāna. E noi i nā haumāna e ho'oka'awale ma nā hui, a e koho i kā lākou mo'olelo punahele.
2. E alaka'i i ha'awina hui e hiki iā lākou ke wae 'ano i kā lākou mo'olelo punahele ma nā kumuhana nui. E kākau i kēia mau kumuhana nui ma ka pepa pelaha a i 'ole ka papa ke'oke'o. Eia kekahi mau la'ana o nā kumuhana:

Ko Pele huhū; ko Pele mau huaka'i; ko Pele mau kinolau; ko Pele 'ohana.

3. E wehewehe, 'o ka mo'olelo ku'una kahiko he mea maoli i pili i ke kākāka, nā hanana, a me nā wahipana. He mau ku'una ha'i waha nā mo'olelo akā ma kēia ha'awina e kākau ana nā haumāna i kekahi mo'olelo. E kōkua i ka papa e haku i kekahi mo'olelo e pili ana i ko lākou mokupuni.
4. Ma hope o ka haku 'ana i ka mo'olelo, e kāka'ahi aku i ka Pepa Ha'awina Haumana: "E Kākau Mo'olelo Wikiwiki." E noi i nā haumāna e kākau i nā mana'o e pili ana i kekahi hi'ona lua pele no 'ekolu minuke.
5. E kāka'ahi aku i ka Pepa Ha'awina Haumana: "E Haku Mo'olelo." E noi i nā haumāna e ho'opau ka ha'awina a laila ha'i i kā lākou mo'olelo i kekahi haumana 'ē a'e.

Nā Pane I Ka Pepa Ha'awina Haumana:

E 'oko'a ana nā pane

Nā Mo'olelo No Moloka'i

Moloka'i Pule O'o

I ka wā kahiko ma Hawai'i, ua puni nā ali'i o nā mokupuni 'ē a'e iā Moloka'i no kona waiwai. 'O ka momona o ka 'āina a me ka ipukai kā Moloka'i waiwai.

Ma ke kenekulia 'umikūmālua, aia ma Maui e noho ana kekahi ali'i nui 'o Kaikoolani kona inoa. Ua kūkulu a'e 'o ia i kekahi 'auwa'a kua a holo akula i 'ō Pailolo me ka mana'o e na'i ana 'o ia iā Moloka'i. No ka nui 'ino o kona 'auwa'a kua i 'ōlelo 'ia, "'A'ohē moana o lalo 'o ke kumu lā'au koa wale nō."

Pae akula ia 'auwa'a kua ma ke one o Ka'amola ma na'e a ho'okō 'ia ke kauoha a ke ali'i e luku wale i ka lehulehu a pau nā kupa i ka make. Mahamaha wale ho'i 'o Kaikoolani mā me ko ia nei mana'o ua lanakila lākou. Ma ia manawa nō i ho'ouna hikiwawe ai kekahi kūkini i Ke'ie'ie, kahi hālau o nā kāhuna nui. Me ka ha'uha'u a ke kūkini i ha'i aku ai kāna mo'olelo no ka po'e kānaka i luku wale 'ia. Hele wikiwiki nā kāhuna me ia a hiki i ka pu'e one 'o Puihū'ula. Ma laila nō a lākou i kū ai a ho'omaka e pule no ka palekana i ka 'ōiwi. Ho'oma'ewa akula 'o Kaikoolani i nā kāhuna a 'a'ole hākālia, 'ōkū ho'i 'o ia i ka hā'ule a make wale 'ana a nā koa kua pākahi a pau. Ho'okahi nō mea i ola ai 'o ia nō 'o Kaikoolani.

Ho'oku'u 'ia ke ali'i e ho'i aku i Maui. I ka lohe 'ana i kāna mo'olelo weliweli wahi a ka po'e, "Auē, Moloka'i pule o'o!"

Pakele Aku 'o Pele, Holo i Moloka'i

Ma muli o kona luku 'ana i ko Namakaokaha'i ulu lā'au lehua, holo mamao akula 'o Pele mai kona 'āina hānau 'o Kuaihelani a hiki loa i Hawai'i me kona makua 'o Lonomakua, a me kona palala 'o Kamohoali'i a me nā kaikaina a me nā hoahānau. Pae akula ma Ni'ihau a ma laila nō i ho'omaha ai. 'Ike aku iā Kaua'i a holo i 'ō lā a 'eli i lua ahi ma Kīlauea a komo iho i loko. 'O ko lākou wahi noho nō ia.

Uhai maila 'o Namakaokaha'i iā Pele a ma Ni'ihau i pae aku ai 'o ia. Ma ke ao i uhi ai Kīlauea i 'ike 'ia ke aka 'ula'ula mai ke ahi a Pele e Namakaokaha'i. No laila o kona kinolau kai akua i luku iā Kīlauea. Akā na'e ua pakele ua wahine ahi nei me kona 'ohana i ka make.

Holo malū akula 'o Pele i O'ahu a 'eli hou i ka lua ahi ma Moanalua. 'Ike hou 'ia ke aka 'ula'ula e Namakaokaha'i ma ke ao i uhi iā Moanalua. Pakele hou nō 'o Pele mā i ka holo 'ana i Moloka'i. Ma Kahalelani ma ka lae 'o Ka'ehu a lākou i pae ai. Hele akula i ke kula o Ho'olehua a hiki i nā pali Pāne'ene'e kahi i kapa 'ia o Pu'ukapele. 'O ia ka inoa o ia wahi a hiki i kēia lā. Ma laila nō a lākou i noho ai.

I kekahi lā ua kilohi 'o Pele iā Kalaupapa ma ka 'apana 'o Mākanalua. Ho'oholo ihola 'o ia a ne'e aku i ia wahi. Mai Pālā'auka i luna a i Kumu'ula i ka lalo pali i iho ai lākou ma ke ala kūnihi. Ma Pu'u 'Uao a Pele i 'eli ai kona lua ahi a komo ka 'ohana i loko o ia lua.

Pi'i ko Namakaokaha'i inaina i kona 'ike 'ana i ke aka 'ula'ula ma ke ao i uhi ai Pu'u 'Uao. I ia aka nō i ho'oi'a i ko Pele ola 'ana. Luku akula kona kai akua iā Kalawao. Māihi ola 'o Pele i ka make. Aia ka wai 'awa'awa ma Pu'u 'Uao a hiki i kēia lā.

He mana'o: Ua waiho 'ia kēia mau mo'olelo ma ke 'ano i ha'i 'ia e kekahi manaleo o Moloka'i.

Nā Mo'olelo Ho'okumu 'Āina

Ka Ho'okumu 'ana iā O'ahu

Ua noho he kaikuahine ma kekahi mokupuni, a 'o kona kaikunāne ma kekahi mokupuni 'ē a'e. I kēlā me kēia lā, ua noho mehameha lāua me ke aloha a me ka ha'o kekahi i kekahi. I kekahi lā, ua kāhea ke kaikunāne, e noho ala ma ka mokupuni 'o Ko'olau, kāhea akula 'o ia i kona kaikuahine, "E pa'a lima kāua, a huki a pili ko kāua mau 'āina i ho'okahi 'āina pa'a." Ua mana'o ke kaikuahine he mana'o maika'i nō kēia, no laila ua kui lima, a ho'opili maila kona 'āina 'o Wai'anae, i ka 'āina o kona kaikunāne, a ua lilo i ho'okahi mokupuni nō. Keu wale ka hau'oli o lāua, ua kapa hou lāua i ia 'āina hou a nui ala, 'o O'ahu.

Nā Mo'o o Molokai Ko'olau

Huaka'i a'ela 'o Hi'iaka mai ke ahi 'ālapalapa o Kīlauea a i ka ua noe o Kaua'i e ki'i iā Lohiau ka ipō a kona kaikua'ana. Ma kona huaka'i, ua kupu mai nā hihia he nui e hō'ūlolohi aku iā ia, a i kekahi manawa, 'o ka pilikia, he mau mo'o nui. Ma ka 'ao'ao Ko'olau o Molokai, ua launa 'o Hi'iaka me Oloku'i me Haka'a'ano, he mau mo'o nui i ho'ā'o e ho'omaka'u iā Hi'iaka, a ua ālai lāua i kona alahahele. Ua ho'olele 'o Hi'iaka i ka ma'a pōhaku, ua kā'alo ua ma'a pōhaku lā iā Oloku'i, a kū 'o Papalaua, ke keiki a Oloku'i, ma ke po'o, a 'o ka make ka hopena. Ua hili koke nā mo'o mākua iā Hi'iaka me nā huelo, akā, ua lele 'o Hi'iaka, a 'oki a'ela 'o ia i nā huelo, a 'o ke kīloi wale akula nō ia i ke kai. Me ke kaumaha lua 'ole, moe wale 'o Haka'a'ano me Oloku'i pili i ke kupapa'u keiki, me ka ha'uha'u uē wale aku. He kuahiwi kilakila nō 'o Oloku'i. I kēia manawa, hiki ke 'ike 'ia nā kinona mo'o ma ka pali ko'olau o Molokai. He kuahiwi kilakila nō 'o Oloku'i. Ke waiho lā i waena o nā awāwa 'o Pelekunu me Wailau. Ke kuahiwi pili iā ia, 'o ia nō 'o Papalaua a laila, 'o Haka'a'ano. Ma kai o Kalaupapa, e moe mai nei 'elua moku li'ili'i, 'o Huelo me Mōkapu, nā huelo o nā mo'o i kīloi wale 'ia.

**He mana'o no nā haumana: Kapa 'ia kekahi o nā kama'aina o ia 'āina, Molokai.*

'O Kaliuwa'a

'O Kamapua'a, ke kupua, e loli mau ana i kona kinolau, he kanaka a he pua'a. I kekahi lā ua 'aihue 'o Kamapua'a i nā moa mai ke ali'i 'o Olopana. A 'o ka ho'ouna akula nō ia a Olopana i nā koa e hopu i ka 'aihue a pepehi. Ua hopu a nāki'i 'ia 'o Kamapua'a. 'Aka'aka ihola 'o ia iā ia iho iā lākou koa i hāpai aku ai iā ia. Ke lawa kona le'ale'a, lilo 'o ia i pua'a, a pākele aku. A laila, ho'omake wale 'o ia i nā koa a pau, koe ho'okahi, nāna nō i 'elele aku i ka lono iā Olopana. Ua ho'omākaukau 'o ia i ka pū'ali e hopu iā Kamapua'a me kona 'ohana. Ua alualu nā koa iā Kamapua'a i uka o Kaliuwa'a, a ua kū lākou he alo a he alo ma ka palikū me ka wailele nui. Ua loli hou 'o Kamapua'a i pua'a, a ua kū 'o ia ma kona wāwae hope a ho'opili i kona kua i ka pali i hiki i kāna mau pōki'i ke pi'i i luna o kona kino, a i ka'iu o ke kuahiwi a pākele aku. I kēia lā, he ho'ailona ka lua ma ka palikū o Kaliuwa'a no ko Kamapua'a hana āiwaiwa, i kahi like āna i ho'opili ai kona kua i ka pali.

'O Wa'ahila

Ua ho'opalau 'ia 'o Kauhi ke ali'i lili wale o Kaua'i iā Kahalaopuna ke kamali'i wahine. Ke huhū 'o Kauhi pepehi 'o ia ke kamali'i wahine a make. I nā manawa a pau na kona 'aumakua ka Pueo e ho'ōla hou iā Kahalaopuna. Ua hiki mai ka wā a Kauhi i pepehi ai ke kamali'i wahine a kanu i kona kino ma lalo loa o kekahi pu'u pōhaku nunui. 'A'ole i hiki i ka pueo ke ho'opakele iā ia, a lilo 'o Kahalaopuna ke ānuenu ma Mānoa. Ua hō'ike 'o Kauhi i kāna hana 'ino i mua o ka 'ana ki'eki'e. Ua ho'opa'i 'ia 'o ia a lilo 'o ia i pōhaku, e moe mai nei ma kona kua e nānā ana i ka lani i ho'omana'o no kāna hana hō'eha i kona po'e aloha, a me nā akua. I kēia mau lā 'ike 'ia kona kinona ma ke kualapa 'o Wa'ahila i ke awāwa 'o Mānoa ma O'ahu.

Nā Mo‘olelo mai nā ‘Āina Like ‘Ole

‘Īkālia (Italy) me Roma (Rome) Kahiko

Ua kupu mai ka hua ‘ōlelo “volcano” mai kekahi mokupuni li‘ili‘i ma Kaiwaenahonua (Mediterranean) nona ka inoa ‘o Vulcano, kokoke i ‘Īkālia hema. Ua kapa ‘ia ‘o Vulcano no ka inoa ‘o Vulcan, he akua Roma, he akua no ke ahi a he mea ku‘i hao o nā akua Roma ‘ē a‘e. Ua mana‘o ka po‘e Roma, he puka uahi ka moku ku‘i hao o ko Vulcan hale ma ka poli o ka honua. Ua mana‘o ‘ia , ua hua‘i ka pele ke ku‘i ‘o Vulcan i nā hekili no Jupiter, ke ali‘i o nā akua Roma, a i ‘ole, ke hana ‘o ia i ka mea kaua na Mars, ke akua Roma o ke kaua.

Waiomina (Wyoming), ‘Amelika Huipū‘ia (U.S.A.)

‘O Devil’s Tower kekahi kia pōhaku e kū kilakila ana i ho‘okahi kaukani a ‘oi paha kapua‘i i luna o nā kula o Waiomina hikina. Pa‘a kona helehelena hālualua kūikawā ma muli o nā kōlamu pōhaku ki‘eki‘e he nui i ho‘ohui ‘ia. Nui nā kānaka huli honua e mana‘o nei, ‘o Devil’s Tower ka pīkoi pa‘a o kekahi lua pele kahiko loa. Ua la‘a ua wahi i nā po‘e ‘Ōiwi ‘Amelika, a pa‘a iā lākou nā mo‘olelo pili i ka ho‘okumu ‘ia ‘ana o ia kia pōhaku. Wahi a ka po‘e Cheyenne, ua kupu mai kēia kia pōhaku ma hope o ka hakakā ‘ana aku o kekahi pū‘ulu koa me kekahi pea nunui, i hiki ke ho‘opakele aku i kekahi hoa hānau o kō lākou ‘alaea. Ma kēlā hakakā, ua hele a maka‘u ka po‘e Cheyenne, a pule lākou i ka ‘Uhane Nui e ho‘opakele mai. Pinana nō lākou ma luna o kekahi pōhaku nunui e pakele aku i ka pea, a ‘o ka ulu nō ia o kēia pōhaku a hiki i kāhi ki‘eki‘e loa. ‘Oiai ka pea e lele a‘e e lālau aku iā lākou, ua wa‘uwa‘u kona mānea i nā waokele kumu pōhaku e ‘ike ‘ia i kēia lā.

Kaleponi (California), ‘Amelika Huipū‘ia

‘O ko Kaleponi Mauna Shasta kekahi o nā lua pele ma ka pae lua pele ‘o Cascade ma ke komohana-‘ākau o ‘Amelika Huipū‘ia. ‘Oiai ‘a‘ole pu‘i ‘o Mauna Shasta i kēia manawa, noho ka po‘e ‘Ōiwi Modoc kokoke i kēia lua pele no ka manawa lō‘ihi, a ua ‘ike maka nō lākou i kona kahe ‘ana aku. Mana‘o ka po‘e Modoc, ua iho mai ke ali‘i o nā ‘Uhane o ka Lewa i ka honua, a ua noho ‘o ia me kona ‘ohana ma kekahi hale nunui, ‘o Mauna Shasta. Ua mana‘o ‘ia, ‘o ka puapua‘i ‘ana mai o ke ahi mai Mauna Shasta, ‘o ia nō ka hunaahi me ka uahi mai ke ahi o nā ‘Uhane o ka Lewa, e puka aku ana mai kekahi puka ma luna a‘e o ka hale nunui.

Inoa: _____

Pepa Ha'awina Haumana

<h2 style="text-align: center;">E Haku Mo'olelo</h2>
--

Nā Kuhikuhi: E haku i kāu mo'olelo me he mea lā he mo'olelo ku'una e like me nā mo'olelo i heluhelu 'ia. E koho 'oe i kekahi hi'ona 'āina mai kou wahi noho a e wehewehe i ka ho'okumu 'ia 'ana o ia wahi.

Ke Po'o Inoa: _____

Haku 'ia e: _____

Nā Hāme'e: _____

Kahi/Manawa o ka mo'olelo: _____

Ka Mo'olelo: _____
